

อุโมงค์ผันน้ำโขง รากหญ้าอีสานจะได้ใช้น้ำ-ต้องเสียค่าน้ำหรือไม่

เลิศศักดิ์ คำคงศักดิ์

กลุ่มนิเวศวัฒนธรรมศึกษา

1. สิทธิเหนือทรัพยากรในเขตแดนของลาว ความยากของไทยที่จะผันน้ำโขงเข้ามา

เหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่จะทำให้โครงการอุโมงค์ผันน้ำโขงของนายสมิคร สุนทรเวช อดีตนายกรัฐมนตรีของไทยเกิดขึ้นได้ยากหรือไม่สามารถเกิดขึ้นได้ นั่นคือ การอ้าง "สิทธิเหนือทรัพยากรในเขตแดนของลาว" ตามสนธิสัญญาปักปันเขตแดนไทย-ลาว<1> เนื่องจากว่าแม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำพรมแดนระหว่างประเทศลาว-ไทย ซึ่งมีสนธิสัญญาปักปันเขตแดนไทย-ลาวค้ำอยู่ โดยถูกระบุเอาไว้ว่า เกาะ/ดอนส่วนใหญ่ในลำแม่น้ำโขงตกเป็นของฝ่ายลาว ดังนั้นเอง ทรัพยากรน้ำ รวมทั้งสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตที่อยู่ในน้ำ ที่อยู่ในเขตแดนของลาวล้วนเป็นทรัพยากรที่มีค่าทั้งสิ้น

จากผลของสนธิสัญญาปักปันเขตแดนไทย-ลาวในลำแม่น้ำโขงนั้น รัฐบาลทั้งสองประเทศ คือลาวและไทยจะต้องคำนึงถึงว่าการสูบน้ำโขงเข้ามาในประเทศของตนเองจะเกิดผลกระทบกระเทือนต่อการเปลี่ยนแปลงเขตแดนหรือเขตอำนาจแห่งรัฐของทั้ง 2 ประเทศหรือไม่ หากเป็นเช่นนั้นทั้งสองประเทศจะต้องมีการตกลงเจรจากัน และจะต้องตรากฎหมายเพื่อให้สามารถปฏิบัติตามความตกลงได้ ซึ่งก็จะต้องขอความเห็นชอบจากรัฐสภา

ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้สิทธิในการผันน้ำโขงของประเทศไทยตามข้อตกลงของคณะกรรมการแม่น้ำโขง <2> นั้น ล้วนเป็นสิ่งไม่แน่นอน ถึงแม้จะมีข้อตกลงที่ระบุให้ทั้ง 4 ประเทศสมาชิกมีสิทธิใช้น้ำจากแม่น้ำโขงและลุ่มน้ำโขงที่อยู่ในดินแดนของตนอย่างสอดคล้องกับปัจจัยและข้อเท็จจริงต่าง ๆ ก็ตาม แต่เหตุผลของสิทธิเหนือทรัพยากรในเขตแดนของลาว ตามสนธิสัญญาปักปันเขตแดนไทย-ลาว นั้นมีความสำคัญกว่าและยิ่งปัจจุบันจะเห็นได้ว่าคณะกรรมการแม่น้ำโขง<3> เป็นองค์กรที่แทบไม่มีบทบาทชี้้นำในการพัฒนาแม่น้ำโขงและลุ่มน้ำโขงแต่อย่างใดเลย ต่างจากยุคสมัยสงครามเย็นที่เคยมีบทบาทสูงมาก ส่วนข้อตกลงระหว่างประเทศ เช่น ข้อตกลงเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีน, ไทย-จีน ล้วนมีความสำคัญในการผลักดันการพัฒนาในลุ่มแม่น้ำโขงยิ่งกว่า ดังนั้นเอง หากไทยอ้างสิทธิในน้ำโขงเพื่อที่จะผันน้ำเข้ามาใช้สำหรับการเกษตรภายในประเทศ ลาวก็อาจจะทำการคัดค้านโดยอ้างว่าการผันน้ำโขงของไทยอาจจะส่งผลกระทบกระเทือนต่อการเปลี่ยนแปลงเขตแดนหรือเขตอำนาจแห่งรัฐของลาวขึ้นได้

แรงจูงใจที่ลาวต้องอ้างสิทธิเหนือทรัพยากรในเขตแดนของตนเช่นนั้น ก็เพราะว่าลาวต้องการใช้น้ำโขงสำหรับผลิตกระแสไฟฟ้า ตามแผนการสร้างเขื่อนต่าง ๆ ในแม่น้ำโขงตอนล่าง<4> ด้วยเหตุนี้เอง ในขณะที่ลาวต้องการน้ำโขงสำหรับผลิตกระแสไฟฟ้า แต่ไทยอยากได้น้ำโขงมาใช้ในภาคเกษตรกรรม จึงเป็นเรื่องน่าคิดว่าแหล่งเงินกู้/สถาบันการเงินทั้งในและระหว่างประเทศจะให้ความสนใจโครงการไหน ระหว่าง Hydropower กับ Hydroshield

ยิ่งในยุคสมัยนี้ประเด็นสภาวะอากาศแปรปรวนที่ทำให้โลกร้อนขึ้นจากสาเหตุของการใช้พลังงานซากดึกดำบรรพ์ (fossil) ที่ปล่อยสารคาร์บอนจำนวนมากสู่บรรยากาศโลก ก็คงจะไม่มีพลังงานชนิดใดที่สะอาดและทำกำไรเท่ากับพลังงานไฟฟ้าที่ผลิตได้จากกระแสน้ำอีกแล้ว เป็นการผลิตพลังงานที่สะอาดและคุ้มยิ่งกว่าการปลูกพืชพลังงานเสียอีก ดังนั้น น้ำในแม่น้ำโขงล้วนถูกหมายปองจากกลุ่มธุรกิจพลังงานระหว่างประเทศที่สนับสนุนการสร้างเขื่อนผลิตกระแสไฟฟ้าบนลำน้ำโขงมานานแล้ว จึงเป็นไปได้ยากที่ประเทศไทยจะผันน้ำโขงเข้ามาใช้ในภาคเกษตรกรรม เพราะเป็นการเพิ่มมูลค่าน้ำต่อหน่วยต่ำกว่าภาคพลังงาน

2. สร้างเขื่อนบนแม่น้ำโขงร่วมกันหรือซื้อน้ำจากลาว

ปริมาณน้ำโขงที่ไทยจะผันเข้ามาในประเทศจะเป็นตัวบ่งชี้ว่าลาวจะอ้างสิทธิเหนือทรัพยากรในเขตแดนของตนหรือไม่ หากน้ำโขงที่ผันเข้ามาในประเทศไทยไม่มากเกินไป ลาวอาจจะอะลุ่มอล่วยตามข้อตกลงด้วยความร่วมมือเพื่อการพัฒนาลุ่มแม่น้ำโขงอย่างยั่งยืน แต่นั่นก็เป็นปัญหาทางเทคนิคซึ่งยังไม่สามารถระบุชัดเจนไปได้ว่าปริมาณน้ำโขงที่ไทยสามารถผันเข้ามาได้โดยไม่ถูกคัดค้านจากลาวมีปริมาณเท่าไรกันแน่ เพราะตัวแปรที่สำคัญก็คือการสร้างเขื่อนกันแม่น้ำโขงตอนบนของจีน รวมทั้งโครงการสร้างเขื่อนกันแม่น้ำโขงในเขตแดนของลาวเอง ที่ทำให้ปริมาณน้ำของแม่น้ำโขงและลุ่มน้ำสาขาจากตอนบนไหลลงสู่แม่น้ำโขงตอนล่างน้อยลง ส่งผลกระทบต่อระดับและปริมาณการไหลของแม่น้ำโขงตอนล่างที่แห้งขอดลงยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ

หากลาวอ้างสิทธิเหนือทรัพยากรในเขตแดนของตนเองเหตุเพราะไทยผันน้ำโขงเข้ามาในประเทศเป็นจำนวนมาก ก็จะทำให้ไทยมีทางเลือกอยู่ 2 ประการ ที่สามารถผันน้ำโขงเข้ามาใช้สำหรับการเกษตรภายในประเทศได้ นั่นคือ

ทางเลือกที่หนึ่ง สร้างเขื่อนกันแม่น้ำโขงในช่วงที่เป็นพรมแดนร่วมกันของไทย-ลาวร่วมกับลาว เพื่อหวังจะได้น้ำจากเขื่อนผันเข้ามาใช้ในภาคเกษตรกรรมภายในประเทศ

ทางเลือกที่สอง ถ้าไทยหรือลาวไม่พร้อมที่จะสร้างเขื่อนกันแม่น้ำโขงในช่วงที่เป็นพรมแดนของไทย-ลาวร่วมกัน แต่ไทยอยากได้น้ำจากแม่น้ำโขงเข้ามาใช้ภายในประเทศ ก็จำเป็นต้องซื้อน้ำจากแม่น้ำโขงหรือลุ่มน้ำสาขาของแม่น้ำโขงจากลาวเข้ามา (ตามสิทธิเหนือทรัพยากรในเขตแดนที่ลาวจะต้องยกขึ้นมาอ้างสิทธิในน้ำโขงอย่างแน่นอน) อาจจะได้ซื้อเป็นเงิน แต่เป็นข้อแลกเปลี่ยนระหว่างน้ำกับรายการสินค้าอื่น ๆ ของไทย

ทั้งสองทางเลือกนี้คือเกมการเมืองระหว่างประเทศที่ไทยจะต้องเจออย่างแน่นอน ในโครงการอุโมงค์ผันน้ำโขงของพรรคพลังประชาชนที่นำโดยนายสมัคร สุนทรเวช นายกรัฐมนตรีของไทย

ลองหันกลับมาดูข้อเท็จจริงจากทางเลือกทั้งสองของไทยว่าจะพบอุปสรรคมากแค่ไหนต่อการผันน้ำโขงเข้ามาใช้สำหรับการเกษตรภายในประเทศ หากไทยเลือกทางเลือกแรกคือสร้างเขื่อนกันแม่น้ำโขงในช่วงที่เป็นพรมแดนร่วมกันของไทย-ลาวร่วมกับลาว ไทยก็จะพบปัญหาอีกว่าจะสามารถผันน้ำเข้ามาใช้ประโยชน์เพื่อการเกษตรในบ้านเราได้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยตามที่วางแผนไว้ได้หรือไม่ เหตุก็เพราะว่าการสร้างเขื่อนผลิตกระแสไฟฟ้าพลังน้ำนั้นเป็นพลังงานสะอาดที่ไม่เป็นมลพิษไปเพิ่มอุณหภูมิของโลกให้ร้อนขึ้น ดังนั้น แผนการสร้างเขื่อนผลิตกระแสไฟฟ้าพลังน้ำบนแม่น้ำโขงสายหลักจะไม่ใช้น้ำมันไฟเพียงรอบเดียวอย่างแน่นอน แต่จะเป็น "เขื่อนผลิตกระแสไฟฟ้าพลังน้ำแบบสูบกลับ" ที่จะใช้น้ำมันเติมกลับไปปั่นไฟอีกหลายรอบให้คุ้มค่า ทำกำไร และตอบสนองนโยบายพลังงานสะอาดของโลกให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

หากดู แผนภาพ การสร้างเขื่อนแบบขึ้นบันไดในแม่น้ำโขงตอนล่าง ในหน้าถัดไป จะเห็นเขื่อนเรียงกันหลายเขื่อนทอดลงเป็นขั้นบันได ท้ายน้ำของเขื่อนที่อยู่ระดับต่ำกว่าจะชนกับหัวเขื่อนที่อยู่ในระดับสูงกว่า ซึ่งเป็นเทคนิควิธีการทำให้น้ำที่ปล่อยจากเขื่อนตัวบนไหลช้าลงและถูกกักเก็บไว้เป็นทอด ๆ ในเขื่อนตัวที่ต่ำลงมา เพื่อไม่ให้สูญเสียน้ำไป เพราะต้องการนำน้ำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งไม่มีวิธีการใดที่ดีไปกว่าการสูบน้ำกลับไปผลิตกระแสไฟฟ้าอีกแล้ว

จึงเห็นได้ว่าหนทางที่ไทยจะได้น้ำจากแม่น้ำโขงผันเข้ามาใช้สำหรับการเกษตรภายในประเทศตามทางเลือกแรกนี้ ค่อนข้างเป็นไปได้ยาก

ส่วนทางเลือกที่สอง คือการซื้อน้ำจากแม่น้ำโขงหรือลุ่มน้ำสาขาของแม่น้ำโขงจากลาวเข้ามา ดูเหมือนเป็นทางเลือกที่หน่วยงานราชการของไทยและลาว และสถาบันการเงินระหว่างประเทศ ให้การสนับสนุนมากที่สุด โดยมีโครงการผันน้ำหลายเส้นทาง เช่น โครงการผันน้ำจากเขื่อนน้ำจิม-ห้วยหลวง โครงการผันน้ำเซบั้งเหียง-ลุ่มน้ำชีตอนล่าง โครงการผันน้ำเซบั้งไฟ-มุกดาหาร เป็นต้น

ประเด็นสำคัญสำหรับทางเลือกนี้ก็คือว่าน้ำที่ไม่ได้มาเปล่า ๆ แต่ต้องซื้อมาจากลาว จะมีการเรียกเก็บค่าน้ำจากเกษตรกรไทยในภาคอีสานหรือไม่

ยิ่งดูเนื้อหาสาระในร่างกฎหมายน้ำด้วยแล้ว ยิ่งน่าหนักใจแทนเกษตรกรชาวอีสาน เพราะหากร่างกฎหมายนี้ผ่านออกมาบังคับใช้ จะทำให้น้ำทั้งหมดเป็นของรัฐ และจะวางมาตรการจัดเก็บค่าน้ำกับเกษตรกรและภาคการผลิตอื่น ๆ โดยการแบ่งประเภทการใช้น้ำออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1) การใช้ในครัวเรือนและเกษตรกรรมแบบยังชีพ 2) การใช้เพื่ออุตสาหกรรม ธุรกิจ เกษตรเชิงพาณิชย์และท่องเที่ยว และ 3) การผันน้ำข้ามลุ่มน้ำและการสร้างเขื่อน

แผนภาพ การสร้างเขื่อนแบบขั้นบันไดในแม่น้ำโขงตอนล่าง

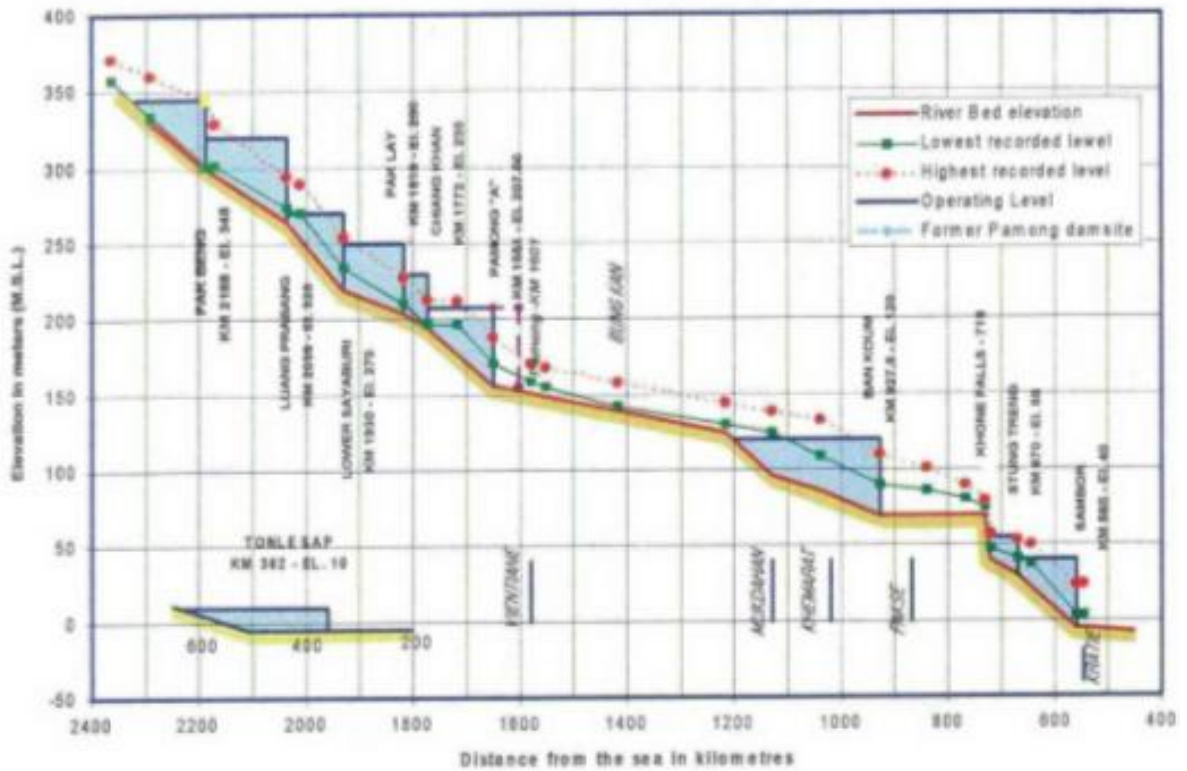

Figure S-4 PROFILE OF ULTIMATE SET OF PROJECTS

MEKONG SECRETARIAT STUDY TEAM

ที่มา: โครงการสร้างเขื่อนในแม่น้ำโขงตอนล่างสายหลัก. มนตรี จันทวงศ์ มุลนิธิพันธ์ชีวิตและ
ธรรมชาติ. จากเวทีสัมมนา เรื่อง มองอีสานผ่านนโยบายและแผนพัฒนา. เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน
2550 เวลา 10.00-16.00 น. ณ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

โดยทุกประเภทจะต้องทำการขอใบอนุญาตใช้น้ำหรือการกำหนดราคาน้ำนั้นเอง ซึ่งจะเห็นได้ว่า
หลักการในร่างกฎหมายน้ำดังกล่าวเป็นการ “ส่งเสริมการแข่งขันในการใช้น้ำ” เป็นการวางกติกาใน
ลักษณะที่ให้โอกาสและสิทธิแก่กลุ่มใช้น้ำประเภทไหนที่มีเงินจ่ายค่าน้ำมากกว่าน้ำก็จะตกเป็นของกลุ่มใช้น้ำ
ประเภทนั้น นั่นเท่ากับว่าความเป็นจริงได้สวนทางกับคำพูดของนายสมัคร สุนทรเวช นายกรัฐมนตรี
ไทย ที่กล่าวว่า จะผลักดันโครงการอุโมงค์ผันน้ำโขงเพื่อเกษตรกรรมภาคหยาที่ยากจนในภาคอีสานเป็น
หลัก

3. เกษตรกรรายย่อยที่ต้องการน้ำถึงไรนา และไม่พร้อมจะจ่ายค่าน้ำ

จากข้อมูลการใช้ที่ดินทางการเกษตรของประเทศไทย เมื่อปี 2548 ของกรมเศรษฐกิจการเกษตร ในส่วน
ของภาคอีสานนั้นมีเนื้อที่ทั้งหมด 105,533,963 ไร่ แบ่งเป็นเนื้อที่ป่าไม้ 17,559,813 ไร่ เนื้อที่นอก
การเกษตร 30,224,622 ไร่ และเนื้อที่ถือครองทางการเกษตร 57,749,528 ไร่ มีจำนวนครัวเรือน
เกษตรกร 2,695,471 ครัวเรือน หรือประมาณ 10 ล้านกว่าคน เฉลี่ยแต่ละครัวเรือนมีพื้นที่ทำการเกษตร
ประมาณ 21 ไร่ ตัวเลขเหล่านี้บ่งชี้ว่าโครงสร้างภาคเกษตรของภาคอีสานมีลักษณะเป็น “เกษตรกรราย
ย่อย” ไม่ได้มีลักษณะเป็นฟาร์มขนาดใหญ่ ซึ่งส่วนใหญ่มีฐานะยากจนจากสภาวะหนี้สินที่ถี่ยึมนมาเพื่อทำ
การผลิต ซึ่งรัฐบาลเองก็ได้มีนโยบายพักชำระหนี้เกษตรกร มาตั้งแต่สมัยรัฐบาลของอดีตนายกรัฐมนตรี
ทักษิณ ชินวัตร เพื่อหวังให้เกษตรกรรายย่อยเหล่านี้ลืมตาอ้าปากได้

รวมทั้ง “อาจสามารถโมเดล” เมื่อครั้งที่อดีตนายกรัฐมนตรี ทักษิณ ชินวัตร ลงไปกินนอนกับชาวบ้านที่
อ.อาจสามารถ จ.ร้อยเอ็ด เมื่อช่วงเดือนมกราคม พ.ศ.2549 เพื่อรับฟังและแก้ไขปัญหาความยากจนของ

ชาวบ้าน โดยมีข้อเสนอจากชาวบ้านว่าอยากให้รัฐบาลขุดสระน้ำเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในไร่นายามฝนทิ้งช่วง และฤดูแล้ง ไม่มีชาวบ้านอยากได้อุโมงค์ผันน้ำและท่อส่งน้ำจากที่ทางไกลไร่นาของตัวเองแม้สักคนเดียว

ข้อเท็จจริงเหล่านี้ได้สะท้อนความคิดเห็นของชาวบ้านที่ต้องการให้รัฐช่วยเหลือ 2 ประการ คือ หนึ่ง- ต้องการให้รัฐจัดหาแหล่งน้ำในระดับไร่นาของตัวเอง และสอง-เกษตรกรส่วนใหญ่ยังมีฐานะยากจนไม่มีความสามารถที่จะจ่ายค่าน้ำได้

ดังนั้นเอง สิ่งสำคัญที่สุดก็คือรัฐบาลไม่ว่าชุดใดที่ผลักดันหรือคิดจะผลักดันโครงการนี้จะต้องมุ่งมั่นและจริงจังผลักดันโครงการอุโมงค์ผันน้ำโขงเพื่อทำให้เกษตรกรรายย่อยเหล่านี้หลุดพ้นจากความยากจนให้ได้ ด้วยการทำให้โครงการนี้ส่งน้ำไปถึงไร่นาของชาวบ้านแบบให้เปล่าไม่เสียค่าน้ำให้ใด ไม่ใช้หันปลายท่อเข้าสู่ภาคการผลิตอื่นๆ ที่มีความสามารถจ่ายค่าน้ำได้มากกว่า เพราะถ้าหากเป็นเช่นนั้นแล้วนโยบายที่ปรารถนาดี อาจกลายเป็น "นโยบายที่หักหลังชาวรากหญ้าในภาคอีสานได้เจ็บแสบที่สุด" ที่สุดสำหรับคณะมนตรีเลือกพรรคพลังประชาชนเข้ามารับบริหารประเทศ ด้วยความนิยมชมชอบอดีต นายกรัฐมนตรี พันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร เป็นทุนเดิม แต่พรรคพลังประชาชนกลับดองแทนบุญคุณชาวรากหญ้าในภาคอีสานด้วยการหันปลายท่อไปสู่ภาคการผลิตอื่นที่มีความสามารถจ่ายค่าน้ำจากโครงการอุโมงค์ผันน้ำโขงได้มากกว่า

เชิงอรรถ

<1> เขตแดนไทย-ลาวเป็นผลจากการปักปันเขตแดนตามของสนธิสัญญาปักปันเขตแดนสยาม-ฝรั่งเศสหลายฉบับ ได้แก่ อนุสัญญาสยาม-ฝรั่งเศสฉบับวันที่ 13 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1904(พ.ศ.2447), ความตกลงสยาม-ฝรั่งเศสฉบับวันที่ 29 มิถุนายน ค.ศ.1904(พ.ศ.2447), สนธิสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส และพิธีสารแนบท้าย ฉบับวันที่ 23 มีนาคม ค.ศ.1907(พ.ศ.2450) และอนุสัญญาสยาม-ฝรั่งเศสฉบับวันที่ 25 สิงหาคม ค.ศ.1926(พ.ศ.2469) และแผนที่ที่จัดทำขึ้นตามความตกลงทุกฉบับที่กล่าวถึงข้างต้น ซึ่งลาวเป็นผู้สืบทอดจากฝรั่งเศส

เขตแดนไทย-ลาวมีความยาวประมาณ 1,810 กิโลเมตร ประกอบด้วยเขตแดนตามสันปันน้ำ(เขตแดนทางบก) ประมาณ 702 กิโลเมตร และที่เป็นลำน้ำ(เขตแดนทางน้ำ) กล่าวคือแม่น้ำโขง แม่น้ำเหือง และห้วยดอน ประมาณ 1,108 กม. ตั้งต้นตั้งแต่สบรวก อ.เชียงแสน จ.เชียงราย หรือบริเวณที่เรียกว่า สามเหลี่ยมทองคำที่แม่น้ำรวกและแม่น้ำโขงแบ่งดินแดนของสามประเทศคือ พม่า ลาวและไทย ต่อจากนั้นแม่น้ำโขงจะไหลลงมาเป็นเส้นเขตแดนระหว่างไทยกับลาว จนมาถึงบริเวณแก่งผาได อ.เวียงแก่น จ.เชียงราย เส้นเขตแดนระหว่างไทยกับลาวจะขึ้นสู่ทางบกได้ไปตามสันปันน้ำของเทือกเขาเวียงเหี้ยม ส่วนแม่น้ำโขงจะไหลเข้าไปอยู่ในเขตแดนของลาวฝ่ายเดียว จนแม่น้ำโขงไหลออกจากแผ่นดินลาวมาบรรจบกับแม่น้ำเหือง ในเขต อ.เชียงคาน จ.เลย ทอดยาวเป็นเส้นเขตแดนไทย-ลาวไปจนถึงบริเวณปากแม่น้ำมูล อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี และก็จะไหลเข้าไปอยู่ในแผ่นดินลาวฝ่ายเดียวอีกครั้งหนึ่ง ส่วนเส้นเขตแดนก็จะเปลี่ยนขึ้นทางบกตามสันปันน้ำไปจนถึงช่องบก จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นจุดบรรจบของเส้นเขตแดนของสามประเทศ คือ ลาว ไทยและกัมพูชา

สำหรับเขตแดนในแม่น้ำโขงเป็นไปตามอนุสัญญาสยาม-ฝรั่งเศสฉบับลงวันที่ 25 สิงหาคม ค.ศ. 1926 (พ.ศ.2469) และแผนที่ Trace de la Frontiere Franco-Siamoise du Mekong ฉบับที่ตีพิมพ์เมื่อปี ค.ศ.1931 ส่วนเขตแดนในแม่น้ำเหืองเป็นไปตามสนธิสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส และพิธีสารแนบท้าย ฉบับลงวันที่ 23 มีนาคม ค.ศ.1907 (พ.ศ.2450)

<2> ความตกลงว่าด้วยความร่วมมือเพื่อการพัฒนาหลุ่มแม่น้ำโขงอย่างยั่งยืน (Agreement on the cooperation for the sustainable development of the Mekong river basin) เป็นข้อตกลงของการใช้น้ำระหว่างประเทศ ของสมาชิกคณะกรรมาธิการแม่น้ำโขงทั้ง 4 ประเทศ คือ ไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนาม ที่ทำกันไว้เมื่อวันที่ 5 เมษายน ค.ศ.1995(พ.ศ.2538) เป็นข้อตกลงที่มีสาระสำคัญเกี่ยวกับระเบียบการใช้น้ำในหลุ่มน้ำโขง และการผันน้ำข้ามหลุ่มที่ระบุถึงการใช้น้ำในหลุ่มน้ำ การรักษาปริมาณการไหลของแม่น้ำโขง ที่กำหนดต้องแจ้งให้สมาชิกทราบ ทำการปรึกษาหารือ และการทำข้อตกลงเฉพาะระหว่างกัน โดยให้ทั้ง 4 ประเทศสมาชิกมีสิทธิใช้น้ำจากแม่น้ำโขงและหลุ่มน้ำโขงที่อยู่ในดินแดนของตนอย่างสอดคล้องกับปัจจัยและข้อเท็จจริงต่าง ๆ

<3> ความเป็นมาของคณะกรรมาธิการแม่น้ำโขง เริ่มตั้งแต่ในปี พ.ศ. 2494 สำนักงานควบคุมอุทกภัย (Bureau of Flood Control) ของคณะกรรมการเศรษฐกิจประจำภาคพื้นเอเชียและตะวันออกไกล (Economic Commission for Asia and the Far East หรือ ECAFE) ตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2490 ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็น "คณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมประจำภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก" หรือ

Economic and Social Commission for Asia and the Pacific: ESCAP) ได้ศึกษาศักยภาพแม่น้ำระหว่างประเทศในการพัฒนาพลังงานไฟฟ้าจากน้ำและชลประทาน ซึ่งได้เลือกศึกษาแม่น้ำโขง การศึกษาได้เสร็จสิ้นในปี พ.ศ. 2499

ปี พ.ศ. 2500 ECAFE ได้เสนอรายงานการศึกษาดังกล่าวว่าแม่น้ำโขงมีศักยภาพสูงที่จะพัฒนาเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจในภูมิภาคนี้ โดยได้แนะนำให้มีการประสานความร่วมมือระหว่างรัฐในลุ่มแม่น้ำรัฐบาลของประเทศกัมพูชา ลาว ไทย และเวียดนาม(เวียดนามใต้) ได้ลงนามในกฎบัตรก่อตั้ง "คณะกรรมการประสานงานเพื่อการสำรวจลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่าง" หรือ **Committee for Coordination of Investigation of the Lower Mekong Basin** ในเดือนพฤศจิกายน ปีเดียวกัน คณะกรรมการประสานงานเพื่อการสำรวจลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่าง หรือ **คณะกรรมการแม่น้ำโขง** หรือ **คณะกรรมการพัฒนาลุ่มแม่น้ำโขง** ถูกจัดตั้งขึ้นมาเพื่อเป็นองค์กรในการวางนโยบายและแนวทางการพัฒนาแม่น้ำโขงและลุ่มน้ำโขง มีวัตถุประสงค์หลักที่สำคัญข้อหนึ่งคือ "สนับสนุน ร่วมประสานงาน ให้คำแนะนำ และควบคุมแผนงานและการสำรวจโครงการพัฒนาแหล่งน้ำในลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่าง" โดยได้ทำการออกแบบและสนับสนุนการสร้างเขื่อนในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่าง ทั้งเขื่อนในตัวแม่น้ำโขงและแม่น้ำสาขาของแม่น้ำโขงในประเทศลาว ไทย เวียดนาม และเขมร

การปฏิบัติงานของคณะกรรมการแม่น้ำโขงจะมี **สำนักงานเลขาธิการกลางแม่น้ำโขง (Mekong Secretariat)** ทำหน้าที่เลขาธิการและธุรการปี พ.ศ. 2518 ได้มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในประเทศกัมพูชา ทำให้เกิดปัญหาภายในรัฐบาลเขมรแดง จึงไม่ได้ส่งผู้แทนเข้าร่วมในคณะกรรมการดังกล่าว จึงเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานตามนโยบายและแนวทางการพัฒนาที่ได้วางแผนร่วมกันทั้ง 4 ประเทศ

ปี 2521 ประเทศลาว ไทย และเวียดนาม ได้ตกลงร่วมกันจัดตั้ง "คณะกรรมการประสานงานเพื่อการสำรวจแม่น้ำโขงชั่วคราว" หรือ **Interim Committee for Coordination of Investigation of the Lower Mekong Basin** ขึ้นมา เพื่อดำเนินกิจกรรมในการพัฒนาทรัพยากรน้ำในลุ่มแม่น้ำโขงต่อไป

ปี พ.ศ. 2534 ประเทศกัมพูชาได้กลับเข้าสู่สันติภาพ ภาคีสมาชิกทั้ง 3 ประเทศ คือ ลาว ไทย และเวียดนาม ได้ให้การรับรองประเทศกัมพูชากลับเข้าสู่การเป็นภาคีสมาชิกของคณะกรรมการดังกล่าวต่อไป

ปี 2535 เดือนธันวาคม รัฐบาลทั้ง 4 ประเทศ ได้ตั้งคณะทำงานชื่อว่า "คณะทำงานแม่น้ำโขง" หรือ **MEKONG WORKING GROUP: MWG** ขึ้นมา เพื่อพิจารณาการจัดตั้งคณะกรรมการแม่น้ำโขงให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันและร่างข้อตกลงว่าด้วยความร่วมมือในการพัฒนาลุ่มแม่น้ำโขงอย่างยั่งยืนฉบับใหม่

วันที่ 5 เมษายน พ.ศ.2538 บรรดาประเทศทั้งสี่ได้ลงนามในข้อตกลงว่าด้วยความร่วมมือในการพัฒนาลุ่มแม่น้ำโขงอย่างยั่งยืน ณ โรงแรมดิสตริคตไฮสแตนดาร์ดสอร์ท จังหวัดเชียงราย และเปลี่ยนชื่อเดิมจาก "คณะกรรมการแม่น้ำโขง" หรือ Mekong Committee เป็น "คณะกรรมการแม่น้ำโขง" หรือ **Mekong River Commission: MRC** จนถึงปัจจุบัน

<4> โครงการเขื่อนกั้นแม่น้ำโขงตอนล่าง ที่มีความเคลื่อนไหวมากที่สุดในขณะนี้ มีทั้งหมด 7 แห่ง ได้แก่ **1.เขื่อนปากแบ่ง** แขวงอุดมไซ ประเทศลาว ขนาดกำลังการผลิต 1,350 เมกะวัตต์ **2.เขื่อนไชยะบุรี** แขวงไชยะบุรี ขนาดกำลังการผลิต 1,260 เมกะวัตต์ **3.เขื่อนปากลาย** กั้นแม่น้ำโขงทางตอนใต้ของแขวงไชยะบุรี ติดกับแขวงเวียงจันทน์ ก่อนแม่น้ำโขงจะไหลสู่อ.เชียงคาน จ.เลย เพียงไม่กี่กิโลเมตร มีขนาดกำลังการผลิต 1,320 เมกะวัตต์ **4.เขื่อนบ้านกุ่ม** ชายแดนไทย - ลาว บริเวณ ต.โพธิ์ไทร อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี ตรงข้ามกับแขวงจำปาสัก **5.เขื่อนดอนสะโฮง** กั้นแม่น้ำโขงที่บริเวณน้ำตกคอนพะเพ็ง เขตเมืองโขง แขวงจำปาสัก ทางตอนใต้ของลาว ห่างจากชายแดนกัมพูชา 1 กิโลเมตร มีขนาดกำลังการผลิต 240 เมกะวัตต์ **6.เขื่อนซาบอ** จังหวัดกระแจะ ประเทศกัมพูชาขนาดกำลังการผลิต 3,300 เมกะวัตต์ และ **7.เขื่อนผามอง** กั้นแม่น้ำโขงที่ชายแดนไทย - ลาว บริเวณ อ.ปากชม จ.เลย ตรงข้ามกับแขวงเวียงจันทน์ กำลังการผลิต 1,482 เมกะวัตต์

(ข้อมูลจาก โครงการฟื้นฟูนิเวศวิทยาในภูมิภาคอินโดจีนและพม่า หรือ TERRA)